

Centraalbouw

Gebouw dat om een centraal punt is opgetrokken. met als plattegrond bijvoorbeeld een cirkel, een vierkant, een regelmatige veelhoek (bijvoorbeeld zes- of achtkant) of een zogenaamd Grieks kruis (een kruis met vier gelijke armen). Kerken worden van oudsher soms als centraalbouw opgetrokken. Middeleeuwse voorbeelden zijn in ons land echter zeldzaam en ontbreken in de Zaanstreek volledig.

Sinds de hervorming werden er in Nederland meermalen hervormde kerken als centraalbouw neergezet. Het vroegste voorbeeld van een hervormde kerk gebouwd op de plattegrond van een Grieks kruis is de Noorderkerk in Amsterdam, gebouwd naar een ontwerp van Hendrick de Keyser, een van de beroemdste bouwmeesters van de Hollandse renaissance.

Zaanstreek

Evenals Amsterdam en bijvoorbeeld Maassluis (1619-1630), Renswoude (1639-1641) en Hooge Zwaluwe (ca. 1640) kreeg ook de Zaanstreek al in de eerste helft van de 17e eeuw een hervormde kerk op de plattegrond van een Grieks kruis en wel in Zaandam: de [Bullekerk](#) (of Westzijderkerk, 1638-1640). De oorspronkelijke vorm is echter als zodanig niet goed herkenbaar meer, omdat de westarm en de oostarm van het gebouw rond 1680 werden verlengd.

Een eeuw later verrees er opnieuw een Zaanse kerk op de plattegrond van een Grieks kruis, en wel de hervormde kerk van Westzaan (1741).

Ook in de 19e eeuw bleef het type voorkomen. Zo werd de 17e-eeuwse hervormde kerk in Koog in 1824 door A. Latenstein vergroot tot een gebouw op een Grieks Kruis. Naast het Grieks kruis vonden ook kerktypen op een achthoekige plattegrond toepassing. Een Zaanse voorbeeld is de voormalige Vermaning 'De Doofpot' aan de Oostzijde, uit 1861, gebouwd naar ontwerp van [stadsarchitect Imrink](#).

De centrale aanleg is overigens niet voorbehouden aan religieuze gebouwen. Ook voor panden met een wereldlijke bestemming werd zij soms toegepast. Te denken valt bijvoorbeeld aan de vele tuinhuisen (theekoepels) die in de 18e en 19e eeuw overal in het land, ook in de Zaanstreek, verzezen zijn. Voorts aan de verschillende achtkantige muziektenten of muziekkiosken die rond de laatste eeuwwisseling zowel in de Zaanstreek als elders verzezen zijn. Bewaard bleef de muziektent in het Wilhelminapark te Wormerveer. Ook de windmolens hebben een centrale aanleg. *Carla Rogge*

From:

<https://www.zaanwiki.nl/encyclopedie/> - **ZaanWiki**

Permanent link:

<https://www.zaanwiki.nl/encyclopedie/doku.php?id=centraalbouw>

Last update: **2020/09/07 12:05**